

Казбяровіч Ю. У.
СТАТУТЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА – ПОМНІКІ ПРАВА
БЕЛАРУСКАГА ПІСЬМЕНСТВА

*Казбяровіч Юлія Уладзіміраўна, аспірант філалагічнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*

Навуковы кіраўнік: канд. юрыд. навук, дацэнт Голубева Л. Л.

Скарбы нашай багатай гістарычнай і культурнай спадчыны па волі лёсу раскіданы па ўсім свеце. У Беларусі захоўваецца толькі малая іх частка. Гэта тычыцца і помнікаў права Вялікага Княства Літоўскага (далей – ВКЛ) – дзяржавы, палітыка-эканамічным цэнтрам якой былі беларускія землі.

Адным з важных сімвалаў і помнікам вышэйшай культурнай значнасці з’яўляюцца статуты ВКЛ XVI ст., якія былі напісаны на старабеларускай мове, абавязковай для судаводства ў гэтай дзяржаве. Беларускія навукоўцы (гісторыкі, правазнаўцы, мовазнаўцы і інш.) пазначаюць, што паколькі палітыка-эканамічным цэнтрам ВКЛ былі беларускія землі (пад назвай «Літва»), якія і складалі цэнтральную частку дзяржавы, тагачасная беларуская мова была прызнана дзяржаўнай на ўсёй тэрыторыі Княства.

Першы Статут 1529 г., як вынік першай агульнай сістэматызацыі права ВКЛ, быў уведзены ў дзеянне 29 верасня 1529 г. Статут узнёс прававую сістэму дзяржавы на больш якасны новы ўзровень. З гэтага часу ў дзяржаве быў пакладзены пачатак больш важнага этапу развіцця сістэматызаванага заканадаўства на мове, даступнай насельніцтву ВКЛ. Таксама некалькі пазней былі напісаны на беларускай мове статуты 1566 і 1588 гг. Характэрнай рысай культурна-гістарычнага працэсу ў XVI ст. было выкарыстанне беларускай мовы не толькі ў сферах дзелавой пісьменнасці, у тым ліку ў заканадаўстве, але і ў асноўных жанрах свецкай літаратуры.

Мовай Статутаў вельмі ганарыліся заканадаўцы. Так, у прадмове да Статута 1588 г. Леў Сапега адзначаў, што «... не обчим яким языком, але своим власным правасписанные маем и каждого часу, чого нам потреба ку отпору всякое кривды, ведати можем». Аб гэтым гаварылася і ў самім тэксце Статута. Напрыклад, у арт. 1 чацвертага раздзела пра абавязкі судовага пісара было напісана: «...А писар земский маеть поруску литерами и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а не иным езыком и словы». Значэнне Статута 1588 г. ўзрастала ад таго, што ён быў амаль адразу надрукаваны на беларускай мове ў Віленскай тыпаграфіі братаў Мамонічаў, што рабіла яго больш даступным шырокаму колу насельніцтва ВКЛ.

Менавіта на гэта звярталі і звяртаюць увагу ўсе даследчыкі статутнага заканадаўства. Пры гэтым падкрэсліваюць, што ўсе тры статуты 1529, 1566 і 1588 гг. – самыя важныя законы ВКЛ былі напісаны на зразумелай насельніцтву ВКЛ мове, якая была прызнана дзяржаўнай. Напрыклад, літоўскія навукоўцы,

акцэнтуючы ўвагу на сутнасці, значэнні і дасканаласці статутаў, пісалі, што яны былі напісаны на старажытнай беларускай мове.

Некалькі пазней Я. Карскі ў сваёй фундаментальнай працы «Беларусы» пазначаў, што ў часы Вялікага Княства Літоўскага былі канчаткова выпрацаваны асаблівасці беларускай мовы. Таксама першы рэктар БДУ У. І. Пічэта, падтрымліваючы меркаванне свайго вучня В. Д. Дружчыца, акцэнтаваў увагу на тым, што мова статутаў – гэта мова беларускага пісьменства, дасягнуўшага ў XVI ст. высокага развіцця, і хоць яна некалькі адрознівалася ад жывой народнай гаворкі, аднак фанетычна і марфалагічна была беларускай.

Усё гэта сведчыць не толькі пра беларускую прыналежнасць статутаў, але і пра беларускую сутнасць самога ВКЛ, нягледзячы на тое, што яно было шматэтнічнай дзяржавай. Гэтую думку падтрымлівае большасць айчынных навукоўцаў – гісторыкаў, філосафаў, правазнаўцаў, мовазнаўцаў (А. Н. Булыка, А. Ф. Вішнеўскі, М. В. Доўнар-Запольскі, Т. І. Доўнар, М. І. Ермаловіч, А. І. Жураўскі, А. К. Краўцэвіч, У. А. Свяжынскі, Я. А. Юхо і інш.). Так, Я. А. Юхо адзначаў ў многіх сваіх працах адносна статутаў, што такіх законаў не мела феадальная Еўропа, і акцэнтаваў увагу на беларускай сутнасці ВКЛ.

Пра беларускую мову статутаў сведчыць і той факт, што ў 1517 г. знакаміты беларускі мысліцель Ф. Скарына надрукаваў на беларускай мове Біблію. З вядомых навукоўцаў-юрыстаў, якія жылі ў Вільні падчас асноўнай працы па падрыхтоўцы праекта Статута, можна дакладна назваць толькі аднаго – менавіта Ф. Скарыну. Яго ўдзел у падрыхтоўцы Статута вынікаў таксама з параўнальнага аналізу твораў Скарыны і зместа Статута, што пазней рабілі многія навукоўцы. Пры гэтым нельга не звярнуць увагу, што Скарына жадаў мову сваіх выданняў зрабіць больш зразумелай і даступнай простаму чытачу. Дзеля гэтага ён выкарыстоўваў народныя мясцовыя асаблівасці, словы і выразы. У пэўнай ступені гэта знайшло адлюстраванне і ў Статуце 1529 г. Хаця зразумела, што юрыспрудэнцыя патрабуе значнай фармалізаванасці і таму шмат у чым выкарыстоўвае агульную юрыдычную тэрміналогію, якая склалася папярэдне. Асабліва гэта тычыцца рымскага права, якое доўгі час выкарыстоўвалася ў Заходняй Еўропе.

Моўныя асаблівасці статутнага заканадаўства разглядаліся ў працах шматлікіх навукоўцаў (А. І. Жураўскага, Л. М. Шакуна, І. І. Крамко, М. А. Новіка і інш.). Пры гэтым многія з іх адносна Статута 1588 г. падкрэслівалі, што ён служыў узорам і крыніцай граматычных і лексічных сродкаў і спецыяльнай юрыдычнай тэрміналогіі для пісцоў наступных дзесяцігоддзяў.

З канца XX ст. усё больш актыўна пачалі займацца даследаваннямі статутаў літоўскія і ўкраінскія навукоўцы. Напрыклад, у пачатку XXI ст. у Адэсе ўкраінскімі навукоўцамі былі перавыдадзены тэксты ўсіх трох статутаў. Змест гэтых выданняў сведчыць, што ўкраінскіх даследчыкаў не задавальняе

назва «беларуская» адносна дзяржаўнай мовы ВКЛ. Падтрымліваючы меркаванні некаторых папярэдніх украінскіх навукоўцаў, яны ўсё больш пачынаюць акцэнтаваць увагу на тым, што мова статутаў – гэта ўкраінская мова. Крытыкуючы такую пазіцыю, беларускі навуковец У. Свяжынскі адзначае, што цэнтрам Княства была Вільня з той тэрыторыяй віленскага ваяводства, якая прымыкала да беларускай этнічнай тэрыторыі. Аўтар адзначае, што Вільня, як сталіца ВКЛ, была месцам цеснага судакранення літоўскага і беларускага этнасаў. Менавіта тут друкавалі кнігі беларусы Скарына, Мамонічы і літовец Мікалаюс Даўкша. У сваёй кнігадрукавецкай дзейнасці яны ўлічвалі патрэбы і культурныя традыцыі розных слаёў насельніцтва. Далей аўтар на падставе аналізу лексічнага, семантычнага і іншага матэрыялу пераканаўча даказвае, што дзяржаўная мова ВКЛ не магла быць адзінай ў беларусаў і ўкраінцаў, хоць праблема украінска-беларускай моўнай мяжы працягвае быць аб'ектам навуковага даследавання.

Увогуле, айчынныя навукоўцы на падставе даследаванняў статутнага заканадаўства ўпэўненыя сцвярджаюць, што ў статутах знайшла адлюстраванне багатая прававая культура беларускага народа, а беларуская прававая лексіка складала аснову гэтых помнікаў права. Менавіта ўсё гэта сведчыць аб значнай сфарміраванасці і высокім узроўні заканадаўчай творчасці і тэхнікі ў ВКЛ, што ў сваю чаргу рабіла эфектыўным уздзеянне закона на сацыяльна-палітычнае, эканамічнае і культурнае жыццё ў дзяржаве.

Карпеко В. Ф.

СПОСОБЫ ПРЕКРАЩЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО

*Карпеко Виктория Фёдоровна, студентка 2 курса Белорусского института
правоведения, г. Минск, Беларусь, vikakarpeko@gmail.com
Научный руководитель: ст. преподаватель Батюк Н. И.*

Римское государство оставило правовое наследство, ставшее фундаментом для строительства европейской цивилизации, а римское право выступило как своеобразное мерило цивилизованности государства в период формирования и развития европейских (и не только) государств в периоды феодализма и Новое время.

О становлении и развитии института обязательства в Великом княжестве Литовском (ВКЛ), как и в целом частного права, можно говорить при исследовании статутного права, как качественно новой системы изложения правового материала. Ни разрозненное право отдельных княжеств, хотя и имевшее общие черты, ни общеземские привилегии мало повлияли на формирование единого частного права. Как отмечает И. А. Юхо, великие князья ВКЛ в процессе формирования общего права, регулирующего в том числе и